

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Historické vědy – starší české dějiny

Robert Gája

Vývoj farní sítě v kontextu dějin osídlení

The development of the parish network in the context of the
history of settlement

Teze disertační práce

Vedoucí práce: PhDr. Eva Doležalová, PhD.

Praha 2016

Výzkum farní sítě v jejím plošném – teritoriálním smyslu stál dosud v spíše v pozadí badatelského zájmu. Jde o směr výzkumu, který se věnuje nejen rekonstrukci farních hranic ve středověku, ale také případným vzájemným vazbám mezi osídlením a farními hranicemi, dále typologizací farností a v neposlední řadě také jejich chronologickému zařazení. Základním záměrem práce je však prověření možností rekonstrukce farních hranic v předhusitském období na vybraných modelových územích.

Disertační práce se zabývá na příkladu několika modelových oblastí vývojem farní sítě a rekonstrukcí farních hranic ve středověku. Výzkum je založen na středověkých pramenech a retrospektivním průmětu raně novověkých pramenů.

Byly vybrány tři modelové oblasti. Ze středověkého kouřimského arcijáhensství je to území havlíckobrodského děkanátu, které leží na pomezí mezi raně středověkým sídelním územím a oblastmi, jež byly kolonizovány až v průběhu vrcholně středověké kolonizace. Můžeme zde proto sledovat vývoj některých dominií od samého počátku a zároveň jejich vztah k formující se farní síti a hranicím farností. Další oblastí, na kterou bude výzkum zaměřen, je Černokostecko, jež byla rovněž ve větší míře osídlena až v průběhu vrcholně středověké kolonizace. Toto území bylo vybráno ze dvou důvodů. Tím prvním důvodem je, že území bylo již v minulosti detailně prozkoumáno prostřednictvím povrchových sběrů i archeologických průzkumů, které představily všechny vývojové fáze transformace středověkého a raně novověkého osídlení. Druhým důvodem je možnost sledování vlivu zániku značné části osídlení po třicetileté válce na podobu farních hranic. Hranice vybraného území je definována hranicemi území zkoumaného v sedmdesátých letech 20. století Janem Klápštěm. V centru Černokostecka stojí dosud na samotách dva kostely v Kozojedech a Aldašíně, které jsou dnes pouze němými svědky transformačního procesu krajiny.

Jako poslední modelové území bylo vybráno Staré Město pražské, kde můžeme pozorovat na rozdíl od dvou předchozích modelových území hustou kostelní síť již v průběhu raného středověku. Setkáváme se zde také se specifiky příznačnými pouze pro raně středověké sídelní aglomerace. Zkoumání vývoje farní sítě v celém spektru na našem území si vynutilo rozšíření zorného pole výzkumu na městskou problematiku nejen z komparačního hlediska, ale také z hlediska rozšíření pramenné základny. Počátky institucionalizovaných měst v českých zemích totiž spadají do stejného období, kdy dochází k upevňování farního přímusu a dobudování základní struktury farní správy. Na příkladu Starého Města pražského je možné na základě mimořádného souboru pramenů dokumentovat možnosti rekonstrukce farních hranic a jejich kontinuálního vývoje od středověku do novověku v městském prostředí, které dosavadní bádání zcela opomíjelo.

Zatímco předchozí dva modelové regiony jsou do značné míry závislé na retrospektivním průmětu raně novověkých pramenů 17. a 18. století, které první zachycují farní hranice v úplnosti, na Starém Městě můžeme zkoumat farní hranice kontinuálně od 14. století. Hlavní těžiště pramenů však spočívá v pramenech 15. století až do počátku 17. století. Pomáhá nám tak překlenout pramenný hiát, se kterým se věda obvykle setkává při pokusech o rekonstrukci farních hranic v českých zemích. Značná část zmíněných pramenů z období pohusitského byla vydána již před více jak sto lety Václavem Vladivojem Tomkem a Josefem Teigem. Při výzkumu farních hranic však nebyly doposud využity. Je však nutné upozornit, že zejména topografická edice Josefa Teigeho zůstala pouze torzem, avšak torzem, které zachycuje klíčovou část Starého Města, kde se setkáváme ve středověku s celou řadou plošně malých farností.

V minulosti již bylo upozorněno, že farnost představuje jeden ze příkladů institutu tzv. dlouhého trvání. Jeho odraz bude v práci zkoumán především v oblasti kontinuity farní sítě a teritoriálního utváření farností. Vzhledem k naprosté převaze novověkých pramenů pro výzkum daného tématu zůstává zásadní metodickou otázkou, do jaké míry je možné využít při plošném výzkumu farní sítě raně novověkých pramenů. Budou tedy prověřeny limity, jejich retrospektivního využití na větším území, a to jednak ve vesnickém tak i v městském prostředí.

Disertační práce se dále zabývá počátky a vývojem formování farní sítě ve vztahu k dějinám osídlení. Rekonstrukce farních obvodů představuje jeden z důležitých předpokladů pro zkoumání tohoto procesu a samozřejmě jeho vztahu ke kolonizaci krajiny. Právě proto bylo vybráno území havlíčkobrodského děkanátu, kde můžeme tento proces sledovat na pozadí vytváření velkých pozemkových dominií šlechty. Zde byl výzkum zaměřen nejen na samotný problém prostorové kontinuity farních hranic do novověku, ale byla zde zkoumána také předpokládaná závislost utváření struktury farní sítě a farních hranic na formování větších pozemkových dominií. To znamená, zda docházelo ve středověku k vzájemnému překryvu těchto hranic.

Zároveň bude také na několika příkladech ve středověkých pramenech zachycených farních obvodů prověřena jejich kontinuita či diskontinuita do novověku a tím také prověřeny limity vypovídací hodnoty retrospektivního promítání novověkých pramenů na středověkou situaci. Na území havlíčkobrodského děkanátu se to týká pouze dvou farností, jejichž hranice máme zachyceny již ve 14. století.

Farní hranice jsou jedním z důležitých prvků církevní topografie. Jejich poznání může napomoci pochopit řadu vývojových, jak církevně správních, tak sídelních souvislostí.

Záměrem disertační práce je hledání odpovědí na několik základních otázek. Za prvé, zda je možné rekonstruovat rozsah farností v předhusitském období a také, do jaké míry byly tyto hranice v průběhu let stabilní. Problematika je spojená na venkově také s otázkou kontinuity sídel a katastrů, ale v neposlední řadě také samotných kostelů. Jako srovnávací oblast, která prošla ve středověku a v raném novověku několika vlnami strukturálních změn osídlení, bylo vybráno Černokostecko, které leží rovněž na území archidiakonátu kouřimského.

Na Starém Městě je situace v tomto ohledu odlišná, neboť jeho urbanistická struktura zůstala od 14. století do novověku téměř neměnná (nepočítám zde asanační zásahy od konce 19. století). Zůstala zde tak zachována většina dělicích linií. Vzhledem k téměř úplné absenci celkových popisů hranic pro středověké období v Praze představuje základní prostředek rekonstrukce hranic metoda založená na topografickém určení domů, které byly v dobových pramenech lokalizovány do určitých farností nebo domů osob, které v určité farnosti žily. Důležitou výpovědní hodnotu má také retrospektivní využití raně novověkých farních soupisů. Z tohoto důvodu byly rekonstruovány farní obvody také pro dobu pozdního středověku a raného novověku přičemž byla následně provedena vzájemná komparace.

Vzhledem k množství pramenů, které jsou k dispozici pro rekonstrukci farních hranic na Starém Městě ve středověku a raném novověku, jsem přistoupil k jejich přehledu v samostatné části, kde se věnuji topografii jednotlivých farností samostatně. Tento přístup si rovněž vynutila typologická odlišnost těchto pramenů u některých farností.

Zde jsou uvedeny také základní údaje o vzniku kostela, stavební podobě a o jeho patronátu pro období středověku. Následuje souhrn všech dostupných pramenných informací o farní příslušnosti v období středověku a raného novověku až do reorganizace farní správy na Starém Městě ve 30. letech 17. století. U některých kostelů byly nově topograficky uspořádány již editované prameny. V případě kostelů sv. Martina ve zdi a Panny Marie před Týnem byly obsahově zpřístupněny dosud nevydané farní soupisy. Mapovou přílohu tvoří především rekonstrukční historické mapy farností.

V souvislosti s tématem rekonstrukce farních hranic se naskytují i další potenciální směry výzkumu, které již využívají farních hranic jako samostatného pramene pro výzkum dějin osídlení a farní sítě. Již plně konstituovaná teritoriální farní síť vrcholného středověku s přesně určenými hranicemi by mohla sloužit také jako jeden z pramenů při výzkumu samotného filiačního procesu. Tato teorie je založena na předpokladu, že starší farnosti mají dnes větší územní rozsah, zatímco oddělené farnosti jsou menší. Dala by se tak teoreticky určit alespoň relativní chronologie vzniku farností v určité oblasti a jejich vazeb. Proti této premise lze však vznést mnoho námitek. Její prověření na území děkanátu Havlíčkobrodského

bude rovněž jedním z témat této práce. Základním předpokladem pro ověření této hypotézy, ale stejně tak i pro relevantní výzkum farních hranic pomocí retrospektivního promítání raně novověkých pramenů je nízká restrukturalizace osídlení a katastrů v průběhu pozdního středověku a raného novověku. Dalším determinačním faktorem je fragmentace majetků – zejména na příkladu drobné šlechty, která zcela zásadním způsobem ovlivnila hustotu farní sítě v některých oblastech již od 12. století. Jinde naopak koncentrace pozemkového vlastnictví v rukou zeměpánů či církevních ústavů vedla k omezenému doplňování kostelní sítě. To nás zároveň upozorňuje na provázanost výstavby farní sítě a jejich patronů, na kterých byla plně závislá.

Výsledkem rekonstrukčního pokusu je soubor map, který znázorňuje vývoj farní sítě na modelových územích od středověku do 19. století. Ukazuje se, že od doby stabilizace farních hranic, nejpozději v průběhu 14. století, nedocházelo k výrazným změnám v jejich struktuře především ve venkovském prostředí až do novověku. Přímé důkazy se však na území havlíčkobrodského děkanátu podařilo získat jen na části zvoleného území. Naproti tomu na Starém Městě prošly farní obvody několika vlnami restrukturalizace. Tyto fáze vývoje farní organizace však lze díky dochovaným pramenům poměrně spolehlivě rekonstruovat.

Výzkum přinesl na Starém Městě hned několik zásadních zjištění. Tím hlavním je bezpochyby detailní rekonstrukce farních obvodů na Starém Městě pro dobu předbělohorskou i předhusitskou. Při zkoumání farních hranic byly kombinovány dva základní okruhy pramenů. Za první to byly soupisy domů ve farnostech, které zachycují momentální stav farnosti k určitému roku a za druhé izolované zmínky o farní příslušnosti domů či farníků. V tomto případě se jednalo o postupný sběr informací po dobu více než tří století. Teprve celková mozaika mohla dát dohromady při kartografickém zobrazení poměrně přesvědčivý obraz o rozsahu většiny farností.

Díky kombinaci s dalšími prameny si můžeme dokonce dovolit rozvinout úvahy i o hranicích farních osad zaniklých po roce 1420, jako například v případě kostela sv. Martina Menšího nebo sv. Kříže. Hranice farního obvodu kostela sv. Benedikta byla identifikována především díky důkladnému topografickému rozboru unikátně zachovaných limitačních listin z 20. a 30. let 14. století. Je překvapivé, že doposud nebyl jejich obsah z tohoto pohledu náležitě zhodnocen. Díky nim se ale také dovídáme, že ještě na počátku 14. století nebyly přesně vymezeny farní hranice minimálně u jedné třetiny farních kostelů v pražské sídlení aglomeraci. To je svědectví velmi zářející, když víme, jaké úsilí bylo této problematice věnováno již v první polovině 13. století.

Stav farní správy musel být na území pražského souměstí před rokem 1319 dosti nepřehledný, vzhledem k tomu že se nepodařilo na poprvé uspokojivě vyměřit hned třetinu farních obvodů. Kolika farností se nedostatky původně týkaly, se můžeme pouze dohadovat. Kostely uvedené v roce 1326 však leží především na území nejstaršího osídlení a jejich vznik můžeme klást již nejméně do 12. století. Nesmíme si ale představovat, že před rokem 1319 hranice u těchto kostelů neexistovaly. Byly založeny na zvykovém právu. Kostely, jež byly vybudovány ještě před konstituováním Starého Města, své místo ve farní správě jednoduše vydržely. Limitační akce pak právě narušila tento zavedený systém, se kterým se nedokázali nově přiřazení farníci ke sv. Benediktu smířit. Výchozím datem je nicméně pro nás rok 1326, v němž měly být všechny zbývající dosud nejistě vyměřené farní hranice na Starém Městě pevně stanoveny. Podoba těchto farností však začíná v pramenech získávat kontury až s nárůstem pramenů od přelomu 14. a 15. století.

V nejstarším sídlení pásu na Starém Městě se setkáváme s řadou malých farních obvodů zatímco ve východní a severní části, kde byla hustota farních kostelů nižší, jsou obvody daleko větší. Některé z nich prokázaly až do novověku obdivuhodnou územní stabilitu (např. sv. Havel a sv. Haštal). V západní části Starého Města představuje určitou výjimku kapitulní kostel sv. Jiljí, jehož patrony byli pražští biskupové. Farnost patřila rozlohou k největším. Pokud se podíváme na její složitou půdorysnou strukturu, zaujme nás, že obě hraniční oblasti, které se dostaly v pramenech do překryvu se sousedními farními obvody, jsou součástí větších enkláv, které vyčnívají z jinak z organického jádra farnosti podél ulic Husovy a Jilské. Oblast na západě podél Liliové ulice částečně západní části Karlovy a také na severní straně ulice Náprstkovy až po ulici Stříbrnou by ve skutečnosti mohla představovat zaniklý obvod kostela sv. Vavřince. Původní rotunda, kterou získali templáři, patřila k nejstarším kostelům vzniklým na tomto území. Lze předpokládat fungování malé farnosti tak jako u sousedních kostelů až do koupě kostela dominikánkami v roce 1313. Na počátku 14. století tak mohlo sloužit obyvatelům Starého Města dokonce 19 farních kostelů. Vycházíme tu pouze ze zkušeností s ostatními přiřazenými kostely, jejichž osady při přivtělení k novému kostelu vždy jako celek, a to jak v předhusitském, tak pohusitském období.

Přesné vytyčení hranic všech farností a hlavně jejich možných dílčích proměn v okrajových pásmech by bylo možné rekonstruovat pouze za předpokladu dostatečného množství pramenů. Podle mého názoru však od doby stabilizace farních hranic ve městě na začátku 2. čtvrtiny 14. století až do pobělohorského období k zásadním přesunům vedle zániku tří zmíněných farností již nedošlo, jak se ukazuje alespoň v té části Starého Města pro kterou byla zpracována souvislá řada topografických edic. Vedle těchto edic byly nově také

vyhodnoceny a topograficky uspořádány některé farní seznamy z počátku 17. století. V příloze je editován seznam osady kostela sv. Martina ve zdi a také Panny Marie před Týnem.

Dlouhou kontinuitu farních hranic dosvědčuje také studium středověké uliční sítě, které ukazuje, že řada hraničních linií vedených uvnitř domovních bloků procházela původně ulicemi, které však zanikly v průběhu druhé poloviny 14. století. Vedle farních okrsků představovalo další pozoruhodně stabilní teritorium uvnitř městského organismu Židovské Město. Bylo prokázáno, že jeho hranice byly fixovány nejen hranicemi rozdílných jurisdikcí Židovského a Starého Města, ale také sousedních farních osad. Hranice mezi Židovským Městem a farností kostela sv. Mikuláše zůstala stabilní minimálně po dvě stě let od počátku 15. do počátku 17. století. Ale i po oficiálním rozšíření Židovského Města ve dvacátých letech 17. století, zůstává původní farní hranice nadále v platnosti.

Uvedená metoda rekonstrukce na základě topografického určování domů lokalizovaných do farností byla rovněž prověřena na území Nového Města. Výsledky však dosud nejsou kompletní. Zásadní nedostatek spočívá v tom, že nejsou edičně dostupné prameny pro území Nového Města po roce 1436. Na rozdíl od Starého Města však mohl Václav Vladivoj Tomek využít městské knihy právě pro období, které zachycuje také vizitační protokol. U některých farností jsou výsledky velmi dobré, zejména u sv. Michala v Opatovicích a sv. Vojtěch pod Zderazem. Naopak v Podskalí nebyly výsledky zatím přesvědčivé. To je ovšem obecný problém topografie všech chudších částí města. Je možné, že farnost sv. Mikuláše byla obklopena z větší části farností sv. Jana, který stál pod patronátem místní farní osady.

Nositelkou kontinuity farnosti a tedy i jejích hranic byla v pohusitském období sama osada. Silně rozvinutá farní samospráva organizovala život ve farnosti a především se starala o kostel a zádušní jmění. Součástí toho je samozřejmě také uchovávání kolektivní paměti o rozsahu farnosti a o tom, odkud lze peníze k záduší požadovat. Osadí zajišťovali nově, na rozdíl od předhusitského období, také faráře a jeho výživu. Nebylo tedy důležité z pohledu farních hranic, zda měla farnost vlastního faráře, či si jej při obecném nedostatku kněží v pohusitských dobách musela najímat ze sousedních farností na příslužby. Nedostatek kněží byl samozřejmě znát i po Bílé Hoře a to zcela z jiného důvodu. Katolická církevní správa se ovšem na tradiční cítění farníků po roce 1620 nemusela ohlížet a mohla se pustit do rozsáhlé reorganizace. Ve stejné době navíc došlo k oslabení role patronátu staroměstské obce. Mohlo tak dojít k prvním radikálním zásahům do farní struktury z moci úřední.

Na Starém Městě je situace unikátní v tom, že při každé vlně zanikání samostatných farností zůstal do značné míry zachován v nové situaci otisk stavu předchozího, neboť výchozí počet

kostelů na relativně malém prostoru je unikátní. z osmnácti známých farností ve druhé polovině 14. století zanikly během husitských válek pouze tři (sv. Martina Menšího, sv. Kříže Menšího a sv. Benedikta). V případě posledního kostela se zdá, že si udržel v rámci týnské farnosti jistou autonomii při správě záduší. Kostel sv. Martina Menšího přešel pod správu cechu zlatníků. Farnosti sv. Martina Menšího, sv. Kříže a sv. Benedikta byly přiřazeny k sousedním farním kostelům s celou osadou. Jediný přímý doklad o přiřazení farního obvodu jako celku máme v případě kostela sv. Kosmy a Damiána, který byl v roce 1347 věnován slovanským Benediktinům a následně byli farníci převedeni ke kostelu sv. Mikuláše v Podskalí.

Tento způsob se ukazuje jako běžný také na území havlíckobrodského děkanátu, třebaže informace máme až z pobělohorského období. Přiřazení kostela k novému sídlu farnosti rozhodně neznamenal zánik původního kostela a rovněž také popření jeho původního obvodu.

Diametrálně odlišná je ale v tomto ohledu zkušenost s restrukturalizací farních obvodů na Starém Městě v roce 1635 a také za josefínských reforem v roce 1784. Ve vesnickém prostředí ale nepozorujeme ani jeden tak zásadní přelom. I přes velký pramenný hiát soudíme, že většina farností se udržela v předhusitských hranicích nejen do 17. století ale přečkala i josefínské reformy. Důležitým předpokladem ovšem bylo zachování kontinuity osídlení. Farnost v Aldašíně je v roce 1671 stále ještě existujícím organismem, ačkoli většina osad k ní náležících zanikla již v průběhu 20. let 17. století. Po dalších čtyřiceti letech se v duchovenské fassi už ovšem povědomí o její celkové rozloze definitivně vytrácí spolu se zdejším osídlením.

Na území havlíckobrodského děkanátu můžeme pozorovat od 17. do 19. století vcelku neměnou strukturu farních hranic. Nemám tu na mysli pouze církevně správní členění, ale především hranice kostelních osad, které přežily jak období po třicetileté válce, kdy byl nedostatek kněží, tak období josefínských reforem. Změny které můžeme sledovat na přiložených mapách jsou téměř minimální. A nelze je v plošném měříku očekávat ani v předchozím období od 14. století, kdy došlo ke stabilizaci farní sítě v Čechách.

Přesto je však nutné upozornit, že pouze jeden farní obvod ze dvou, o jejichž rozsahu máme svědectví ze 14. století, tento předpoklad potvrzuje. Je to farnost kostela sv. Jakuba v Chotěboři. Farnost klášterního kostela v Pohledu naproti tomu prošla zřejmě zajímavým vývojem na jehož konci můžeme vidět poněkud neobvyklý územní rozsah. Je pravděpodobné, že důvodem bylo scelení patrimoniální a církevní správy nad klášterní doménou. Částečně je

prameny doložen také farní obvod hornického a dnes již zaniklého kostela na Buchbergu. Jeho pokračovatelem byla další hornická kaple sv. Kateřiny u Stříbrných hor.

Mezi farní hranice, jejichž kontinuitu od středověku pokládám rovněž za prokázanou, lze na prvním místě zařadit zemskou hranici mezi Čechami a Moravou, jež byla shodná s východní hranicí panství Polná. Tato velká doména si udržela mimořádnou územní stabilitu od středověku až do novověku. Platí to zřejmě i o vnitřní struktuře farního uspořádání. A nakonec zde nemohu nezmínit farnost kostela v Sázavce (dříve Smrdově), která se podle novověkých pramenů překrývá s malým dominiem pánů z Lichtenburka, o jehož rozsahu víme z listiny z počátku 14. století.

Ještě v průběhu 13. století můžeme ve zdejším prostoru pozorovat celou řadu závažných strukturálních změn ve vymezení farních hranic. Mám tu na mysli rozpad velké farnosti kostela v Havlíčkově Brodě po polovině 13. století a také farnosti kostela ve Staré Jihlavě, která původně zasahovala na území havlíčkobrodského děkanátu. Analogický příklad ostatně představuje i nedaleká farnost rynárecká, o jejímž územním rozsahu víme již z listiny z roku 1203. Stanovení jejich obvodů patrně ještě nebralo ohled na širší majetkové vztahy.

Na závěr je ještě nutné se pozastavit u otázky aplikace typologie farností, jak je nastínil pro saské prostředí K. Blaschke, na území havlíčkobrodského děkanátu. Zcela nepochybně by do kategorie *Upfarreien* spadala farnost městského kostela v Havlíčkově Brodě. Jeho obvod byl jednoznačně ve 13. století největší z celého děkanátu. Do stejné skupiny patří patrně i kostel sv. Víta v Pelhřimově na sousedním řečickém děkanátu. Vedle nich bych z území havlíčkobrodského děkanátu zařadil do této kategorie farní kostely v Libici nad Doubravou, Světlé nad Sázavou a z území sousedního děkanátu řečického rovněž kostel v Krásné Hoře. Všechny vznikly ještě na rozhraní starého sídelního území a oblastí kolonizovaných v průběhu vrcholně středověké kolonizace. Jsou pro ně typická hustá síť osad s malými nepravidelnými katastry, které pozoruhodně končí většinou právě na hranicích těchto farností. V případě Krásné Hory se území i do jisté míry překrývá s doménou původně pražského biskupství později kapituly u sv. Jiljí na Starém Městě.

Do kategorie *Herrschaftspfarrreien* patří většina farností, které vznikly původně na doméně pánů z Polné a pánů z Lichtenburka. Spadá sem také Krucemburk založený německými rytíři a kostel ve Vojnově Městci, který patřil ždárskému klášteru.

V poslední kategorii jsou kolonizační farnosti, jejichž vznik, jako chronologicky nejmladších můžeme již potvrdit i na základě písemných pramenů. Jedná se o Žižkovo Pole (Schönfeld), Pravnov, Zvonějov. Nejbližším příkladem z řečického děkanátu je Smrčná (Simonsdorf), kde byl kostel sv. Mikuláše postaven na počátku 14. století. Do této skupiny lze přiřadit také

kostely vybudované v hornických aglomeracích jako Prostřední Hora, Dlouhá Ves a Buchberg ve 13. století.

Toto dělení ovšem neplatí, když se podíváme na severozápadní část havlíčkobrodského děkanátu, na kostely v Číhošti, Radinově a Dobrnících. Zdejší malé farnosti jsou patrně staršího původu. A tak jako i v jiných oblastech s raně středověkým osídlem s hustou farní sítí se uvedenému zjednodušenému konceptu zcela vymikají. Přesto je nutné připustit, že uvedený typologický koncept své opodstatnění zejména v oblastech kolonizovaných až v mladších obdobích má

Přehled základních pramenů a literatury

Fond: Národní archiv Praha, fond Archiv pražského arcibiskupství I Pragensia

Ex mandato Eminentissimi Cardinalis ab Harrach. Poznamenání domův k osadie sv. Haštala v Starým Miestě Pražským, sign. D 136/4, kart. č. 2632, seznamy domů (listy)

Nota sive numerus domuum pertinentium ad ecclesiam Parochialem Sancti Galli antiquae Urbis Pragensis, sign. D 136/4, kart. č. 2632, složka: seznamy domů (listy) - obsahuje kromě dvou seznamů domů havelské farnosti také dvě paré seznamu domů farnosti týnské a jedno haštalské

NA Praha, sign. D 136/4, kart. č. 2632, složka: *Domy – farnosti Staré Město* – obsahuje seznam domů farností na Starém Městě ze 16. 6. 1635

Knihá záduší kostela sv. Martina ve zdi založená v roce 1602, NA Praha, APA, rkp. B 43/I, seznamy domů z let 1603 až 1604 fol. 40b–42 a fol. 51b–53

Knihy farních důchodů, (*liber proventuum parochialium*), NA Praha, APA I, B 41/1-6

Fond: Archiv hlavního města Prahy

Registra památná záduší kostela Matky Boží před Týnem, AHMP, rkp. 1640

Manuale diocesis d. Nicolai Antiquae urbis Pragensis (1579-1597), Manuál záduší kostela sv. Mikuláše na Starém Městě, AHMP, rkp. č. 1666

TEIGE Josef, *Základy starého místopisu pražského (1437–1620) I. Staré Město Pražské 1*, Praha 1910

TEIGE Josef, *Základy starého místopisu pražského (1437–1620) I. Staré Město Pražské 2*, Praha 1915

TEIGE Josef, *Základy starého místopisu pražského (1437–1620) I. Staré Město Pražské 3* = samostatně vydaný 31 ohoz Starého Města + Formulář Staroměstský, bez data a místa vydání.

Tereziánský katastr 3. Dominikál, (edd.) Aleš Chalupa a kol., Praha 1970

TOMEK Václav Vladivoj, *Základy starého místopisu Pražského 1. Staré Město Pražské*, Praha 1866

TOMEK Václav Vladivoj, *Základy starého místopisu Pražského 2. Nové Město Pražské*, Praha 1870

TOMEK Václav Vladivoj, *Základy starého místopisu Pražského 3-5. Malá strana, Hrad Pražský a Hradčany, Vyšehrad*, Praha 1872